

bir özelliği vardır. Konu açısından daha geniş, bağımsız olup sınırlı kurallar ve kalıplara bağlı değildir. En belirgin özelliği samimi oluşudur.²

Yazı türlerinin en eskilerinden biri olan mektubun ortaya çıkışı yazının başlangıçlarına kadar gider³. Tarihi gelişimi incelendiğinde ilköğretilere kadar uzandığı görülmektedir. Ancak elde edilen en eski örnekler sadece haberleşme amacına yöneliktir. İnsanların duygu ve düşüncelerini sevdikleriyle paylaşmanın özel bir yolu olan mektup türü ise yenidir. Haberleşme ve bazı sorunları dile getirme amacına yönelik mektuplar ise eskidir ve bir tür tarihi belge özelliği taşırlar⁴.

Mektuplar yazılış amacına göre, edebî mektuplar, özel (bireysel- şahsi) mektuplar⁵ ve iş (ticarî) mektupları olmak üzere üçe ayrılır⁶. Özel mektuplar genellikle birbirleriyle yakınlığı, akrabalığı bulunan kişiler arasında yazılan⁷ mektuplardır.⁸ Aşk mektupları, baş sağlığı dileme amacıyla yazılan mektuplar, tebrikler, davetiyeler, teşekkür mektupları, özür dilemek için yazılan mektuplar özel mektuplar kapsamına girer. Edebî mektuplar ise sanatçıların edebî konuları ve düşünceleri açıkladıkları mektuplardır.⁹ Aslında bu tür mektuplar bireysel mektuplar olup, sahibi bir yazar, filozof veya sanatçı olmasıyla edebî değer kazanmıştır.¹⁰ Bu tür mektuplar edebiyat dünyasını, sanatçıları ve devirleri aydınlatması bakımından –aynı hatıra ve seyahat eserleri gibi- değerli birer

2 Emir, Sabahat, *Örneklereyle Mektup Yazma Sanatı*, İstanbul, 8

3 Özdemir, Emin, *Yazınsal Türler*, Ankara, 1994, 192; Tuncel, Bedrettin, "Mektup Türü Üzerine", *Terzime Dergisi Mektup Özel Sayısı*, sayı: 77-80, Ankara, 1964, XVI, 1.

4 Özdemir, *Yazınsal Türler*, 192.

5 Fevziye Abdullah Tansel özel mektupları teşekkür mektupları, resmi olmayan davet ve mazeret mektupları, tebrik mektupları, sempati gösterme maksadıyla yazılan mektuplar ve seyahat mektupları şeklinde kısımlara ayırır. Bkz. Tansel, Fevziye Abdullah, *İyi ve Doğru Yazma Usulleri*, İstanbul, 1978, 315

6 Emir, *Örneklereyle Mektup*, 42; Aytac, Gürsel, *Mektup Seçkisi*, Ankara, 1992, 7.

7 Türk Edebiyatında bu tarzda yazılan mektuplar arasında Ziya Gökalp'ın ailesine sürgünden yazdığı mektuplar önemli bir yer tutar. Haftada yalnız eşine ve kızlarına dört uzun mektup göndermekte olan yazarın bunlara gelen cevapları okumak en çok zevk duyduğu şeydi. Bkz. *Ziya Gökalp Külliyyatı II Limni ve Malta Mektupları*, Yayına Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, II, 51,

8 Özdemir, *Yazınsal Türler*, 195.

9 Emir, *Örneklereyle Mektup*, 64.

10 Aytac, *Mektup Seçkisi*, 7.

AHMED EMİN'İN MEKTUPLARINDAKİ ÖNEMLİ TEMALAR

*Doç. Dr. Nevin KARABELA

Özet

Makalemizde önce mektup türü üzerinde durulmuş, ardından Ahmed Emîn ve mektuplarındaki temalar incelenmiştir. Bu bağlamda Ahmed Emîn'in oğlunu muhatab olarak yazdığı kurgusal mektupların genel özelliklerinden kısaca bahsedildikten sonra mektuplarda ele aldığı temalar ve bunlarla ilgili problemlere getirdiği çözüm önerileri ele alınmıştır. Bu çerçevede onun yaşadığı dönemdeki sosyal hayat, ahlaki değerler, toplumsal olaylar ve eğitim gibi birçok önemli konuya bakışı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Emîn, mektup, öğüt

THEMES IN AHMAD AMİN'S LETTERS

Abstract

In our article, we will first illustrate the importance of letters in literature and then concentrate on Ahmad Amîn and themes in his letters. For this end, we will discuss his fictional letters he wrote to his son and their general features and then focus on the themes in letters and his solutions to problems in his days. In this context, we determined the events in social life, education and ethical values of his time.

Keywords: Ahmad Amîn, letters, advices

Yazılı nesne, yazılmış şey anlamına gelen Arapça kökenli mektup kelimesinin Farsçası nâme, Türkçesi ise betik, bitigdir.¹ Mektup birbirinden uzakta bulunan insanların veya yazı yoluyla karşılaştıklarına bir şeyler söylemek isteyenlerin ihtiyaçlarından doğan bir yazı türüdür. Diğer yazı türlerinden farklı

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, VI, 231.

tarihî belge niteliği taşırlar.¹¹ İş mektupları ise çoğunlukla siyasî, resmî, ticarî veya diplomatik amaçlarla yazılan mektuplardır.

Doğallığı, yalınlığı ve içtenliğinin yanında özel mektupların başka bir özelliği de konu özgürlüğüdür. Gözlemler, duygular, haberler, düşünceler, korkular, özelemler ve istekler gibi hayatın farklı yönleri bu tür mektuplara konu olabilir.¹² Günümüzde mektubun yerini elektronik aletler aracılığıyla aynı anda çok sayıda insana yazılıp anında gönderilen mesajlar almıştır. Mektup ise sadece bir nostalji değeri taşımakta ve unutulmaya yüz tutan bir haberleşme aracı haline gelmektedir.

Mektup yazanın görünürde bir kişiden başka bir kişiye yazdığı, ama herkesin okuma imkanı bulabileceği gazete ve dergilerde yayımlanan mektuplar da vardır. Bunlara *açık mektup* adı verilir. Bu tür mektuplar kitlelere hitaben yazılan ve kendi görüşlerini duyurmayı hedefleyen mektuplardır¹³. Türk edebiyatında bu türün örneğini Nurullah Ataç (1898-1957) *Okuruma Mektuplar* adlı eseriyle vermiştir. Ahmed Emîn'in mektuplarından oluşan *İlâ Veleddî* adlı eseri de görünürde oğluna yazılmış, ancak *Hilâl* dergisinde tüm Arap gençlerinin okuyacağı şekilde yayımlanmış olmasıyla bu tür açık mektuplar kapsamına dahil edilebilir.

Düşünürler ve tenkitçiler de sanat ve toplumla ilgili düşüncelerini bazen mektup biçiminde aktarırlar.¹⁴ Bazen eleştiri, deneme, fıkra gibi konular da mektup biçiminde işlenmiştir. Şiir biçiminde kaleme alınan mektuplar¹⁵ da bulunmaktadır.¹⁶ Bugün mektubu mustakil bir edebî tür olarak kabul edenlerin yanında makale, tenkit, deneme, roman, hikâye veya şiir gibi edebî türlerde kullanılan ifade tekniklerinden biri olarak değerlendirilenler de bulunmaktadır.¹⁷

¹¹ Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, İstanbul, 2002, I, 571; Emir, *Örnekleriyle Mektup*, 64.

¹² Özdemir, *Yazınsal Türler*, 195.

¹³ Aytaç, *Mektup Seçkisi*, 8; Özdemir, *Yazınsal Türler*, 198.

¹⁴ Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, I, 571.

¹⁵ Gökyay şiir biçiminde yazılmış ve sahiplerine ulaşamamış mektupların mektup kapsamında olmadığı görüşündedir. Bu tür mektupları kahramanlarının ruh halini anlatmak için başvurdukları bir yol olarak kabul eder. Bkz. Gökyay, Orhan Şaik, "Tanzimat Dönemine Değin Mektup", *Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı*, sayı: 74, Ankara, 1974, 22.

¹⁶ *Büyük Larus Sözlük ve Ansiklopedisi*, İstanbul, 1986, XIII, 7967.

¹⁷ Okay, M. Orhan, "Mektup", *TDVİA*, XXIX, 17.

Kanaatimizce mektubu diğer edebi türlerden ayrı bir tür olarak değerlendirmek gerekir.

Çağdaş Arap edebiyatında mektup türüne gelince çoğunluğu edebiyatçılar arasındaki yazışmalardan oluşan mektuplar çoğunlukla sahibinin ölümünden sonra yayımlanmıştır. Yayımlanmaya değer görülen bu mektuplar genellikle tanınmış edebiyatçılar ve siyasetçilerin mektuplarıdır. Hem ünlülerin yaşadığı dönemi aydınlatması hem de yazarının hayatı, edebi ve fikri yönü ile ilgili bazı bilgileri ihtiva etmesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü özel mektuplar sayesinde bazen hiçbir yerde bulunması mümkün olmayan bilgilere ulaşmak mümkündür.

Çağdaş Arap edebiyatında mektup türünde eser verenler arasında Mey Ziyâde (1886-1941), Cubrân Halîl Cubrân (1883-1931), Emîn er-Rayhânî (1876-940), Anastas Mârî el-Kirmillî (1866-1947), Mustafa Sâdik er-Râfî'î (1937), Şekîb Arslan (1946), Muhammed Reşîd Rızâ (1935), Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (1919-1994) ve Ğassân Kenefânî (1937-1972) bulunmaktadır.

I-Ahmed Emîn'in Mektupları

1886'da Kahire'de doğan Ahmed Emîn kısa bir süre Ezher'de okuduktan sonra Medresetü'l-Kadâî'ş-Ser'î'de¹⁸ eğitim aldı. 1913-1921 yılları arasında bu okulda öğretmenlik yaptı. 1926'da Mısır Üniversitesi Edebiyat Fakültesine hoca olarak atandı. 1948'de Kahire Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora unvanı verildi. 1954'te doğduğu yer olan Kahire'de öldü.¹⁹

Ahmed Emîn'in eserleri arasında *Fecru'l-İslâm*, *Duha'l-İslâm*, *Zuhru'l-İslâm*, *en-Nakdu'l-Edebi*, *el-Ahlâk*, *Kâmûsu'l-Âdât* ve *t-Tekâlid ve't-Te'âbirü'l-*

¹⁸ Bu okul 1907 yılında kadı yetiştirmek üzere açılmıştır. Bundan önce kadrlar Ezher'de yetiştirmekteydi. Bkz. Ahmed Emîn, *Hayâtî*, Beyrut, 1985, 114.

¹⁹ Ahmed Emîn'in hayatı hakkında bkz. Ahmed Emîn, *Hayâtî*; Kehhâle, 'Umar Rızâ, *Mu'cemu'l-Mu'ellifin*, Beyrût, 1993, I, 107; ez-Zirikî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, Beyrût, 1995, I, 101; Mehdi 'Allâm, *el-Mecma'îyyün fi Hamisîne 'Amen*, 30-32; 'Amiru'l-Akkâd, *Ahmed Emîn Hayâtüh ve Edebu'h*, 17-84; el-Fâhûrî, Hammâ, *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-Hadis*, Beyrut, 1986, 307; Kılıç, Hulusi, "Ahmed Emîn", *TDVİA*, İstanbul, 1989, II, 62-63.

Misriyye, *Zu'ama'u'l-İslâh fi'l-'Asri'l-Hadîs*, *İlâ Veleđi*, *Feyzu'l-Hâtır* ve *Hayâtî* sayılabilir.²⁰

Ahmed Emîn'in eserleri bir sınıflamaya tabi tutulacak olursa *İlâ Veleđi* (Oğluma Mektuplar) ve *Hayâtî* (Hayatım) adlı eserlerini, diğerlerinden ayrı bir kategoride ele almak gerekir. Zira bu iki eserde de yazarın samimi duygularını, düşüncelerini, hayattan beklentilerini, deneyimlerini, kendi yaşamından bazı kesitleri bulmak mümkündür.

Hayâtî adlı kitap yazarın kendi yaşamını anlattığı eseridir. Yazarın oğlu Muhammed'in eserle ilgili değerlendirmeleri ilginçtir: Ahmed Emîn'in oğlu Muhammed, İhsân 'Abbâs'a eserle ilgili fikrini sorar. İhsân 'Abbâs sadeliği ve gerçekçiliğini vurgulayarak eserin hoşuna gittiğini söyler. Bunun üzerine yazarın oğlu: "Fakat ben bizim neslimizle ilgili bir önyargı seziyorum"²¹ diyerek eseri eleştirir.²² Gerçekten yazar sadece *Hayâtî*'de değil, *İlâ Veleđi* adlı eserinde de oğlunun işaret ettiği gibi yeni yetişen neslin eksikliklerinden bahseder, kendi nesliyle yeni nesli kıyaslar ve yeni nesilde eksik gördüğü hususları nasihatler, öğütler ve yönlendirmelerle çözümlenmeye çalışır.

İlâ Veleđi adlı eser on dokuz mektuptan oluşmaktadır. Yazarın deneme tarzında kaleme aldığı mektuplarında kendi oğlu ve kızını muhatap alarak onların şahsında Arap gençlerine faydalı olmayı hedeflemiştir. Bu mektuplardan birisi oğuldan babaya olup genç neslin nasihatlere, yüklerin gençleri terbiyeleri ile ilgili düşüncelerine ve uygulamalarına eleştirel bir yaklaşımla yazılmıştır. Yazar bunun dışındaki mektuplardan sadece birisinde kızına, diğer on yedi mektupta ise oğluna seslenmektedir.

İlâ Veleđi adlı esere yazdığı önsözde de belirttiği gibi Ahmed Emîn insanlara nasihat etmenin önEmîne ve etkisine inanmaktadır. Bu yüzden yazar her mektubunda oğluna ele aldığı konuyla ilgili öneri, istek ve öğütlerini aktarmaktadır. Halbuki oğlu nasihatten çok çevrenin etkili olduğunu

²⁰ Ahmed Emîn'in eserleri hakkında bkz. ez-Zirikî, *el-A'lâm*, I, 101; el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebu'l-Hadîs*, 307; Hulusî Kılıç, *DİA*, II, 62-63.

²¹ *İlâ Veleđi* adlı eserde de oğlundan babaya yazılan bir mektupta bu tarzda eleştiriler ve itirazlar mevcuttur. Oğlu babasının kendisinin genç olduğunu unutarak yapabileceğinden daha fazla şeyler beklediğini söyleyerek bu husustaki şikayetlerini dile getirmektedir. Bkz. Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, Kahire, 106.

²² Bkz. İhsân 'Abbâs, "el-Merhûm el-Ustâz Ahmed Emîn ve Tarîkatuhû fi'l-Kitâbeti ve't-Te'îr", *el-Ebhâs*, Beyrut, 1955, VIII, 495.

düşünmektedir. Yazar ise nasihatın de etkili olduğunu, bu yüzden de oğlu hoşlanmasa da öğüt vermeye devam edeceğini açıkça söyler.²³

Nasihatin Doğu kültüründeki önEmîne işaret etmek üzere Kur'an'daki Lokman Hakîm'in nasihatlerini, Kur'an'ın ve peygamberin inanılara nasihatlerini ve İran kırallarının nasihatlerini örnek vererek kendinden önce de nasihat üslubunun kullanıldığını ve günümüze kadar kullanılmaya devam edildiğini zikreder.

II-Ahmed Emîn'in Mektuplarındaki Temalar

Yazarın mektupları özellikle yurt dışında okuyan çocuğu muhatap alınarak yazıldığı için her mektupta ele alınan konuyla ilgili öneri, istek ve öğütlerini aktarmakta, konuya ilişkin problem varsa probleme çözümler sunmaktadır. Yazarın oğlu nasihatten çok çevrenin etkili olduğunu düşünmekte, yazar ise nasihatın de etkili olduğunu, bu yüzden de oğlu istese de istemesi de öğüt vermeye devam edeceğini belirtir.²⁴ *İlâ Veleđi* adlı esere yazdığı önsözde belirttiği gibi Ahmed Emîn insanlara nasihat etmenin önEmîne ve etkisine inanmaktadır. Bu bağlamda oğluna hayat tecrübelerinden, siyasete ve zevklere yaklaşımından, bilimsel deneyimlerinden söz etmektedir. Şimdi mektuplarda ele alınan önemli temaları inceleyelim:

I-Hayat Tecrübeleri

Yazar, oğluna tecrübe ederek ulaştığı birçok önemli tavsiyelerde bulunmaktadır. Bunlar arasında doğruluk, adaletli olmak, malı hayatta hak ettiği yere koymak vardır.²⁵ Doğruluktan ve adaletten ayrılmadığında vicdanın rahat olduğunu, insanların güvenini kazandığını vurgular. Dürüstlük ve adaletli olmak gibi prensiplere özen göstermeyenlerin ise kendisinden daha rahat olamadıklarından söz eder. Paranın ve malın sadece bir araç olması gerektiğini ve amaca dönüşmemesini ısrarla tavsiye eder.²⁶

²³ Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 163-164.

²⁴ Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 163-164.

²⁵ Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 16-19.

²⁶ Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 16-19.

İdealin insan yaşamında önemli olduğunu düşünen yazar oğluna ulaşmayı hedeflediği bir idealinin bulunması gerektiği ve bu idealin kendi mizacına uygun olması tavsiye eder. İdeal belirlenimin birçok kolaylık sağlayacağı kanaatindedir. Çünkü ideal insanı sürekli ona sevk edip teşvik etmektedir. İnsanın yaptığı işler ve davranışları onun bir ideali olup olmadığını gösterebileceğinden bahseder. İnsanları iyi şeylere sevkeden şeyin ideal olduğunu, idealsiz bir insanın kendini geliştiremeyeceğini anlatır. İdealinin milliyetçi ve reformcu olmasını da ister. Mısır'da, İngiltere'de, İsviçre ve İsveç'te gördüğü iyi örneklerden ülkeye ve millete uygun bir ideal çıkarmasını öğütür.²⁷ Yazar idealin oluşumunda en önemli etkenlerin ev, okul ve din olduğu kanaatindedir. Bunların yanında insanın huyları ve genetik yapısının da etkili olduğunu düşünmektedir.²⁸

2- Gözlemleri

Yazar ikinci mektubunda iyi bir gözlemcidir: Bu mektupta yurt dışında eğitim görmek için gidenler, yurt dışındaki faaliyetleri ve yurda döndükten sonraki durumları ile ilgili gözlemlerine dayanarak eleştirilerini aktarır ve oğluna bu noktalarda dikkatli olması hususunda tavsiyelerde bulunur.

Yazar yurt dışında eğitim görmek için gidenleri üç guruba ayırır. Onlardan birinci gurupta olanlar orada gününü gün edip zevklere dalarlar ve oradan faydalanmadan dönerler. Diğer bir kısmı orada sadece dersleri takip edip onun dışında bir yarar sağlamadan yurda döner. Yazar bu iki guruptan da memnun olmadığını söyleyerek oğluna da onlar gibi olmamasını tavsiye eder. Oğlunun orada hem eğitim alıp, hem de o ülkeyi, geleneklerini, eğitim sistEmini vb. inceleyerek kendini mümkün olduğu ölçüde geliştiren üçüncü guruptan olması gerektiği düşüncesindedir. Bunlar attığı her adımdan faydalanan ve ülkeye her açıdan bilgisini ve kültürünü artırmış olarak dönerlerdir.²⁹

Yurt dışına gidenlerin döndükten sonra ülkedeki tavırları da birbirlerinden farklıdır. Bunlardan ilk gurupta anlattıkları ülkeye döndükten sonra orada yaşadıkları maceraları anlatıp oralara tekrar dönmenin hayali ile

27 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 157-159.

28 Ahmed Emîn, *Kitâbu'l-Ahîk*, Beyrut, 1974, 78

29 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 23-28.

yaşarlar. Onlar için hayat sadece bir zevk yeridir. Bunlar ciddi işler ve sorumlulukları da önemsemezler. İkinci guruplular ise sanki ülkesinden hiç ayrılmamış gibi değişmeden, yararlanmadan geri dönerlerdir. Yazarın hoşnut olduğu diğer bir gurup ise gittiği ülkeden büyük ölçüde faydalanır. Bilimsel, toplumsal vb. açılardan bilgi edinmiş olarak döner. Ancak çok geçmeden ülkesindeki kargaşa, düzensizlik vb. onu ümitsizliğe düşürür.³⁰

Yazar oğlundan ülkesine döndüğünde bozuk veya yanlış olan şeyleri ıslah faaliyetlerinde bulunmasını ister. Çünkü yazara göre her yurtdışına gönderilen geldiğinde ümitsizliğe düşecekse gitmemesi daha hayırlıdır. Zira millet onlardan çok şey bekleyerek onları göndermiştir. Eğer bu beklentiler karşılanamazsa ülke büyük bir kayba uğrar. Yazar oğlunun yurt dışına gidişinin bilgi ve ilim için, dönüşünün ise ıslah ve fayda için olmasını ümit etmektedir.³¹

3- Siyasete Yaklaşımı

Yazar, akımların oğlunu sürükleyip götürmesinden endişelidir. Bunlardan ilki siyasi akımlardır. Siyasi akımları da milli siyaset tarfatarı ve partici siyaset tarafları olmak üzere ikiye ayırır. Milli siyasetçi olanların ülkeye faydalı olduğunu, partici siyaset mensuplarının ise sadece destekledikleri partinin galip gelmesi için çalıştıklarını ve kargaşa çıkardıklarını söyler. Parti uğruna yapılan öğrenci hareketlerinin ve boykotların eğitimi felce uğrattığını ve zarar verdiğini düşünür. Çünkü bunun sonucunda öğrenci sınavlarda başarısız olmakta, ya da başarısız olduğu halde haksız yere başarılı sayılmaktadır ve eksik yetişmiş öğrenciler mezun edilmektedir. Her iki durumda da millet için büyük bir zarar söz konusudur.³²

Oğlunun milli siyasete katılmasına şartlı olarak razı olur. Bu şart, siyasetçilerin planlarını açıkça duyurup öğrencilerden yardım istemeleridir. Şayet lider gizlenirse onun bu faaliyetlere katılmasına razı değildir. Bir partiyi seçmenin sadece liderinin kim olduğuna bakarak değil, liderlerin fikirlerine ve ilkelere uygun davranmadıklarına göre olması gerektiğini vurgular.³³

30 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 28-30.

31 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 31-32.

32 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 45-47.

33 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 48-49.

Yazar siyasetin de mühendislik ve tıp gibi bir bilim olarak görülmesi ve eğitiminin yapılması gerektiğini düşünür. Ona göre siyaset bilimi okumadan siyasetçi olmak tıp okumadan doktor olmakla eşdeğerdir.³⁴

Oğluna öncelikle öğrenci olması ve bunu önemsemesi gerektiği, siyasetle ise bir hobi şeklinde ilgilenmesine karşı çıkmaz. Ancak öğrenciliği ikinci planda görüp siyaseti öne çıkarması uygun değildir. Yazar partilerin öğrencileri kullanmasına itiraz eder. Çünkü bir partinin diğerine galip gelmesi veya birinin hükümetten düşmesini sağlamak amacıyla öğrenciler hareketlere karıştığında ülke zarar görmektedir. Zira bütün bu hareketler üniversitelerdeki öğretimi olumsuz etkilemektedir. Bunları engellemek için de partiler arası dayanışmaya ihtiyaç vardır.³⁵

4- Zevklere ve Sanata Yaklaşımı

Yazar eğitim kurumlarının akılla ve bedenle ilgilendiği halde zevkler ve bunların eğitimiyle ilgilenmediğinden yakınır. Yazar zevki ve zevkin eğitimini önemsemektedir. Ona göre zevkin insanlar ve toplumların gelişmesi için akıldan daha önemli bir fonksiyonu vardır. Bunu anlamak için zevk ve güzelliğin bulunmadığı, soyutlandığı bir toplumun hayal edilmesini önerir. Bugünkü gençlerin zevkle ilgili düşüncelerini eleştirir. Çünkü gençler zevki maddi güzellik ve zevklerde aramaktadır.³⁶

Milletlerin ilerlemeyişini zevklerini geliştirmiş insanların bulunmayışına bağlar. Yüce zevklere sahip olan insanların idareci, yönetici oldukları takdirde işlerin düzeliş iyilik ve güzelliğin önemseneyeğine inanır. Oğlunun etrafında bulunan herşeyin zevki bozucu ve güzellikle ilgili duygulara zarar verici olduğu için zevkini geliştirmek için çok fazla çabaya ihtiyaç duyduğunu zikreder.³⁷

Bir ortamda zevk yayıldığına orada huzur ve sukunetin yayıldığını, aksi olursa bunların kaybolduğunu söyler. Bunu da oğlunun Mısır'da iken otobüse tramvaya bindiğinde veya sinemaya gittiğinde insanlarla çarpışmaktan dolayı sınırlarının bozulduğunu, İsviçre'ye gittiğinde ise bu şikayetlerin sebep olduğu

34 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 50.

35 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 52-53.

36 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 36-37.

37 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 40-41.

ortamlarda bulunmadığından dolayı sınırlarının sakinleştiğini anlatarak örneklendirir.³⁸

İnsanların mantıktan çok zevke boyun eğdiklerini söyleyen yazar buna tecrübe yoluyla ulaştığından bahseder. Zevkini geliştirdiği takdirde insan mutlu bir hayatı ve başarıyı garantileyecektir.³⁹

5-Doğu-Batı Medeniyeti ve Felsefesi Hakkında Görüşleri

'Âmirü'l-'Akkâd'a göre Ahmed Emîn'in yetiştiği dönem, geleneklerle Batı medeniyeti arasında bir tereddüt dönemidir⁴⁰. Ahmed Emîn bu tesbiti eserlerinde Doğu ve Batı medeniyeti arasında kıyaslamalar yaparak, geleneklerin önEmîni vurgulayarak hissettirmektedir. *İlâ Veledî* eserinde de Doğu-Batı medeniyeti, felsefesi ve her birinin özelliklerini zikredilmektedir.

Yazar, oğlunun kendisinden ve babasının neslinden çok daha fazla Batı medeniyetinden etkilenmeye açık olduğunu düşünmektedir. Bunun sebebini de Batı medeniyetinin çok geliştiğini ve oğlunun neslinin de bundan çok etkilendiğine bağlar.⁴¹

Yazar, Avrupa ve Amerika'nın eğlenceleriyle kendilerine geldiğini ve gençlerini ayarttığına inanmaktadır. Gençlerin Avrupa ve Amerika'nın kendilerinden daha yüksek bir seviyede olduğuna inanarak onların eğlencelerini ve yolunu izlediklerini, ancak bu arada Avrupa ve Amerika'da eğlenceye denk ilim, zevki dengeleyen ciddiyet, hürriyet bilincine eşit sorumluluk bilinci olduğunu gözden kaçırdıklarını ve yanlışlıklarını düşünür.⁴² Yazar, bir medeniyetin tek yanını alıp diğer yanını terketmenin hata olduğunu altını çizerek Doğu toplumunun Batı'yı tek yönlü taklit ettiği için yanlışlığı düşüğünü belirtmektedir.

Ona göre Batı ve Doğu medeniyeti arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Batı'nın öğretilerinin temelini ilim, tecrübe ve hakikatleri araştırmaya dayandığını, zirvesinde de atom bombasının bulunduğunu düşünür.

38 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 43-44.

39 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 44.

40 'Âmirü'l-'Akkâd, *Ahmed Emîn*, 80.

41 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 85.

42 Ahmed Emîn, *İlâ Veledî*, 79-80.

Doğu medeniyetinin ise dayanağı maneviyat, ilham vb., zirvesi de peygamberliktir.⁴³

Yazar, Doğu kültürünün temelde dini öğretilere dayandığını dolayısıyla Doğu halkının taklide eğilimi olduğunu, Batı kültürünün ise bilime dayandığı için Batılıların yeniliğe meyilli olduğunu düşünür.⁴⁴ Doğu'nun geri kalıp Batı'nın gelişmesinin en önemli sebebini Batılı'nın hayatında bilimin, Doğulu'nun hayatında ise geleneklerin ön planda olmasıyla açıklamaktadır.⁴⁵

Yazar, Doğu toplumunun hatasını çağdaş medeniyet karşısında aşağılık kompleks duymasında görür. Çünkü Doğu toplumu Batı medeniyetini kıymetinin üstünde görmekte, kendilerini de olduklarından daha değersiz görmektedir.⁴⁶ Yazar, gerçek medeniyetin buluşlar ve tecrübelerin çokluğuyla değil, insanların mutluluğuyla ölçüleceğine inanmaktadır. Batı medeniyetinin buluşları ve deneyimlerinin çok fazla olduğu halde insanları daha mutlu etmediğini zikreder.⁴⁷

6- Yeni Nesille Kendi Nesli Arasında Mukayese

Yazar, eserinde sık sık oğlu ile kendi yaşadığı çağı kıyaslamaktadır. Hatta ilk mektubuna kendi nesli ile oğlunun karşılaştırarak başlar. Çocuğunun kendisinden daha lüks ve rahat ortamlarda yetiştiği, daha iyi imkanlara sahip olduğu düşüncesindedir. Bunu eğitim, maddi imkanlar, yeme içme, kız erkek ilişkileri vb. şekilde örneklendirir.

Yazar ilk mektubunda şunları söyler: ⁴⁸ “Biliyorum ki sen benim zamanımdan farklı bir zaman için yaratıldın, benden farklı bir biçimde eğitildin. Benim çevremden farklı bir çevrede yetiştin. Ben geleneklerin ve törelerin kölesi olunan bir zamanda yaşadım, sen ise gelenekleri ve töreleri yıkan bir zamanda yaşamaktasın. Ben sığanı babaya ve yetkililere itaat olan bir dönemde yaşadım, sen ise sığanı babaların, öğretmenlerin, yetkililerin

⁴³ Ahmed Emîn, *İlâ Veleddî*, 86-87.

⁴⁴ Ahmed Emîn, *eş-Şark ve'l-Ğarb*, Kahire, 1955, 59.

⁴⁵ Ahmed Emîn, *Feyz ul-Hâtîr*, Kahire, 1954, VIII, 26.

⁴⁶ Ahmed Emîn, *İlâ Veleddî*, 89-90.

⁴⁷ Ahmed Emîn, *İlâ Veleddî*, 90.

⁴⁸ Bkz. Ahmed Emîn, *İlâ Veleddî*, 14-15.

otoritesine isyan olan bir dönemde yaşamaktasın. Ben basit bir mahalle mektebinde eğitime başladım. Orada hasırın üzerine oturduk, hatalı olanı da olmayı da döven, yanlışı da doğruyu da cezalandıran zorba bir hoca bize ders verirdi. Sizin ellerinizin spor faaliyetlerine alışık olduğu gibi, hocanın eli de bizi dövmeye alıştı. Sen ana okulunda eğitime başladın. Orada kıbar, terbiyeli bir hanımefendinin gözetiminde idin ve sana okuma-yazma resimleri, fotoğraflar ve şarkılar yoluyla öğretildi. Ben mahalle mektebinde taze ve dövülmüş bakla yiyerek yaşıyordum. Sen ise anaokulunda süt, çay içip bisküvi yiyorsun. Okula gidecek yaşa geldiğinde Batı medeniyetinin bütün yöntemlerini sunan Fransız okullarında eğitim gördün.

Ben herşeyi din olan bir çevrede yetiştim: Kitaplarda din, sosyal hayatta din, tüm ortamlarda din... Sen ise dinin ancak bazı vesilelerle adının geçtiği okullarda ve üniversitelerde yetiştin. Bizim yaşadığımız çevrede din, ancak saygı ve hürmet etmek amacıyla zikredilirdi. Sizde ise çoğunlukla tenkit etmek amacıyla dinin adı geçmekte. Ben siyâsetin bazen söz edildiği bir çevrede yetiştim. Sen ise tümüyle siyâset ve boykot, boykotun da ötesinde eylemlerin olduğu bir ortamda yetiştin. Ben kadımı ancak örtülü bir şekilde bilen, bir kızı ancak yakın akrabası ise tanıyabilen bir toplumda yetiştim. Sen ise üniversitede kızlarla oturlan bir çevrede yetiştin, çevrede kızları gördün ve yeterince özgürlüğe sahip oldun. Benimle senin arasındaki farkları sayacak olursam, zamanım ve zamanınız, eğitimim ve eğitiminiz, çevrem ve çevreniz....iş uzayıp gider.” Yazar tüm bu zikrettiği farklılıklara rağmen oğluna fayda verebilecek birtakım tecrübelerini aktaracağını da sözlerine ekler.

Yazar, oğluyla kendi nesli arasındaki farkların hangi sebeplerden kaynaklandığı üzerinde de durur. Bunlardan biri yazarın neslinin tam anlamıyla inandıkları inançlar, prensipler ve geleneklerinin bulunması ve herkesin bunlara uymasıdır. Oğlunun nesli ise bu prensipler, inançlar ve gelenekleri kaybederek yerine telafi edecek bir şey koyamadıklardan dolayı şaşkınlık, endişe ve huzursuzluğun ortaya çıktığı düşüncesindedir.⁴⁹

Yazar oğlunun neslini biraz mazur görmektedir. Çünkü onların idealist ve fedakâr insanlar tanınmadıklarını ve bu yüzden bazı ahlaki ilkeleri ve erdemleri çiğnediklerini düşünür.⁵⁰ Yazara göre oğlunun nesli eğlencede, kendi nesli ise

⁴⁹ Ahmed Emîn, *İlâ Veleddî*, 68-69.

⁵⁰ Ahmed Emîn, *İlâ Veleddî*, 72.

ciddiyette aşırı gitmiştir. Her iki neslin aşırılığında da hoşlanmayan yazar oğlunun neslinin sınırsız hürriyete sahip olduğu, sorumluluk bilincine sahip olmadığı ve maddî zevkleri nihâî gaye olarak gördüklerini düşünür. Her gün sinema, tiyatroya gitme ve telefonla konuşma gibi imkanlarının bulunduğu da söylerken bunları biraz da lüks gördüğünü ifade eder.⁵¹

Yazar kendi neslinin geleneklere bağlı olmasından dolayı pek çok yanlış davranıştan uzak durduklarını, yani geleneğin baskısının onları koruduğunu söyler. Çünkü insanlar eleştirilme korkusuyla bile toplumun hoş karşılamadığı yanlış davranışlardan kaçınırlıdır.⁵² Halbuki bir insanın eleştirilme korkusuyla kötü davranışlardan kendini alkoyması kanaatimizce ahlaki bakımdan övülecek bir davranış biçimi değildir. Eğer o davranış kötü olduğundan dolayı yapılmıyorsa ahlaki bir değer olarak görülebilir.

Oğlunun zamanında iyi ahlaki korumanın kendi zamanındakine göre daha zor olduğu kanaatindedir. Çünkü oğlunun döneminde eğlence imkanları fazla ve kolay ulaşılabilir şekildedir. Cazip gözüken bu eğlenceler çok iyi bir biçimde sunulmaktadır. Ayrıca kendi zamanındaki gibi dinin engelleyici bir etkisi, baskısı yoktur. Eğlence imkanlarının çokluğu ve dinin etkisinin olmayışından dolayı bunlara karşı direnme oğlunun nesli için zordur.⁵³

Yazar bütün bu olumsuz durumlardan söz ettikten sonra oğlunun dürtüst, namuslu, zevklerde dengeli olmasını istemektedir. Çünkü zevkte dengeli olmak sağlık, mal ve itibar korumayı sağlamaktadır. Zevkte aşırıya gidildiğinde ise sağlık, mal ve saygınlık ortadan kalkmaktadır. Başarıyı sağlayan faktörler arasında zevklerde dengeli olma, görev bilinci, şerefli olma gibi nitelikleri sayan yazar bunlar olduğunda başarının garantilendiğini vurgular.⁵⁴

51 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 76-78.

52 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 55.

53 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 59.

54 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 64.

7- Bilimsel Tecrübeleri

Yazar son mektubunda bilimsel tecrübelerinden bahseder. Bu mektubuna nasihat vererek başlar. Oğluna eski olduğu, yeniyi de yeni olduğu için kutsamamasını, hakikati aramasını, sabırlı olmasını tavsiye eder.⁵⁵

Ardından bilimsel deneyimlerine geçer. *Felsefenin İlkeleri* kitabını (İngilizceden Arapçaya) tercüme ederken ne kadar titiz davrandığından bahseder. Bazen tercüme yaptıktan sonra tamamını değiştirdiğini veya bazı kelimelerin yerine başka kelimeler koyarak çalıştığını anlatır. Dolayısıyla yazar tercümedeki titizliğini ortaya koymaktadır.

Fecru'l-İslâm'i yazarken aradığı konuyla ilgili kitaplara başvurur, onlarla mesgul olur, sonra da yazardı. *Duha'l-İslâm*'da biraz da bilimsel tecrübeleri mesafe katedince daha düzenli bir yönetime başvurur. Bugün bilimsel çalışmalarda kullanılan fişleme usulünü kullanır. Oğluna da böyle bir metoda başvurmasını tavsiye eder. Geniş bir konu alıp onu araştırmaktansa dar bir konu alıp onun üzerinde yoğunlaşarak çalışma yapmanın daha uygun olduğu kanaatindedir. Oğluna kendisini ve kendisiyle tartışanı ikna edici deliller bulmadıkça yazmamasını öğütler.⁵⁶

Araştırmayı diploma almak için değil, araştırma yapmak için istemesini ve böylelikle ömür boyu araştırma ve öğrenen biri olarak kalacağını belirtir. Yetenekli olduğu hususlara yönelip eksik olduğu hususları ihmal etmemesini, eksik olduğu noktaları geliştirmesini öğütler.⁵⁷

Başkalarının fikirlerine açık olmasını, kendi fikirlerinin mutlak doğru, kendine muhalif davrananların da yanlış olduğunu düşünerek yanılmamasını ister. Herkesin görüşünü dinleyip en iyisini ortaya çıkarması ve gerekirse kendi görüşünü değiştirmesini, bir şeyin karşılığı için acele etmemesini, elinden kaçana üzülmemesini tavsiye eder.⁵⁸

55 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 174.

56 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 174-176.

57 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 177.

58 Ahmed Emîn, *İlâ Veleđi*, 178-179.

Sonuç

Ahmed Emîn *İlâ Veledî* adlı eserinde toplanan deneme tarzındaki mektuplarını Batı'da eğitim alan çocuklarına hitaben yazmıştır. Yazar, aslında oğlu şahsında bütün Arap gençliğini muhatap alarak gençliğin problemleri ve bunların çözümleri hususunda onları aydınlatmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda çocuklarına ve genç nesile bazı hususlarda öğütler vererek onların kendi tecrübelerinden faydalanmalarını arzu etmektedir. Nasihat etmenin İslâm kültüründe eskiden beri kullanılan bir yöntem ve etkili bir eğitim metodu olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte çocuklarına nasihatlerini dayatma düşüncesi olmaksızın sunmaktadır. Hatta bazen kendi kanaatlerini ortaya koyduktan sonra seçimin onlara ait olduğunu hissettirmektedir. Yazarın yeni nesille ilgili yaklaşımları zaman zaman abartılı denecek biçimde ifade edildiği gözlemlenmektedir. Mektuplarda Batı-Doğu mukayesesine de yer verilmekte olup, Doğu toplumlarının Batılıların kendilerinden üstün olan özelliklerinden faydalanmaları gerektiği, ancak taklit etmekten kaçınmalarını istenmektedir. Doğu-Batı arasındaki kültür-medeniyet farkına da işaret eden yazar Doğu'nun Batı karşısında aşağılık kompleksi duymaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ahmed Emîn'in mektupları genel olarak incelendiğinde yazarın hayat tecrübelerini, yaşadığı dönemdeki sosyal problemlere bakışı, yaşadığı kuşağın hayat anlayışını yansıttığı görülmektedir. Bütün bunların yanında yazarın siyaset, eğitim, genç nesil, bilimsel çalışma metodları vb. konularda kendi şahsî görüşlerini ortaya koyması dolayısıyla da değer arz etmektedir. Eserde mektup türünün genel özelliği olan kişisel görüşlerin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Gelenekleri, ahlakî ve dinî değerleri önemseyen yazar oğluna dürüst, ahlakî değerlere bağlı, düzenli ve dengeli bir yaşam önerisinde bulunmaktadır.